

انجمن علمی گردشگری ایران

تحلیل اهمیت و عملکرد گردشگری شبانه در بهره‌برداری پایدار از اماکن تاریخی، با تأکید بر مجموعه باستانی تخت جمشید

اعظم صفراآبادی^۱، امیر ارغوان^۲، فاطمه شکاری^۳

DOI:10.22034/jtd.2025.504176.3024

چکیده

گردشگری شبانه، به عنوان یکی از الگوهای امروزی در صنعت گردشگری، به ویژه در محوطه‌های تاریخی، مورد توجه پژوهشگران و سیاست‌گذاران این حوزه قرار گرفته است. گردشگری شبانه، به منظور بهره‌برداری از جاذبه‌های گردشگری در شب، در صدد افزایش کارایی و جلب گردشگران در ساعاتی است که معمولاً فعالیت‌های گردشگری با کاهش روبه‌رو می‌شود. این پژوهش با هدف تحلیل جایگاه و عملکرد گردشگری شب در بناهای تاریخی، به ویژه محوطه تاریخی تخت جمشید به عنوان یکی از برجسته‌ترین میراث فرهنگی ایران، انجام شده است. پژوهش از نظر روش‌شناسی ترکیبی (کیفی-کمی) است، که در بخش کیفی با بیست کارشناس (متخصصان گردشگری، میراث فرهنگی، استادان دانشگاهی و راهنمایان تور) و در بخش کمی با ۱۴۵ تن از ذی‌نفعان در سال ۱۴۰۳ انجام شده است. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری شده و با تکنیک تحلیل اهمیت-عملکرد (IPA) و نرم‌افزارهای اسپاس اس و اکسل تحلیل شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در میان معیارهای گردشگری شبانه در تخت جمشید، مؤلفه‌های طراحی و خدمات از لحاظ عملکردی در وضعیت مطلوب‌تری قرار دارند و شاخص‌های امنیت و رویدادها در رده‌های بعدی جای گرفته‌اند. از نظر اهمیت، متغیرهای سرمایه‌گذاری، بازاریابی و امنیت بیشترین مطلوبیت را داشته‌اند. بر این اساس، بهبود شاخص‌های امنیت و رویدادها نقش کلیدی در جذب گردشگران ایفا می‌کند و توسعه گردشگری شبانه در تخت جمشید مستلزم تمرکز بر ارتقای طراحی، خدمات، سرمایه‌گذاری، بازاریابی و امنیت است.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۴/۲۱

واژه‌های کلیدی:

گردشگری شبانه، بناهای تاریخی، میراث فرهنگی، تجربه گردشگری، تخت جمشید.

مقدمه

شب فضایی متفاوت و جذاب برای بازدیدکنندگان فراهم می‌آورند که تجربه‌ای تازه و منحصر به فرد است (Richards & Wilson, 2006). مزیت اصلی گردشگری شبانه در بناهای تاریخی کاهش فشار بازدید در ساعات روز و بهبود توزیع گردشگران در طول روز است. همچنین،

گردشگری شبانه یکی از روش‌های نوین توسعه گردشگری است، که نقش مهمی در افزایش بهره‌وری جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی ایفا می‌کند. بناهای تاریخی، با معماری و ارزش فرهنگی ویژه، هنگام

۱. استادیار، بخش مدیریت گردشگری و هتل‌داری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران، (نویسنده مسئول) a.safarabadi@shirazu.ac.ir

<https://orcid.org/0000-0002-5772-8460>

۲. کارشناس ارشد، مدیریت بازاریابی گردشگری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

<https://orcid.org/0009-0007-1961-6859>

۳. استادیار، بخش مدیریت گردشگری و هتل‌داری، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران

<https://orcid.org/0000-0001-7738-3853>

این نوع گردشگری می‌تواند به احیای مناطق تاریخی در ساعات غیرمعارف کمک کند و موجب افزایش درآمد محلی و حفظ بهتر بناها شود (Gotham, 2005). از سوی دیگر، مدیریت گردشگری شبانه نیازمند توجه به مسائل امنیتی، نورپردازی مناسب و حفاظت از بنا است تا آسیب‌های احتمالی به میراث فرهنگی کاهش یابد (Su & Wall, 2014). به‌طور کلی، گردشگری شبانه ابزاری مؤثر در معرفی و حفظ بناهای تاریخی و بهره‌برداری پایدار از آن‌ها خواهد بود، مشروط بر آنکه با برنامه‌ریزی دقیق و رعایت استانداردهای حفاظتی اجرا شود. ادراکات متفاوت از فضا در روز و شب و تغییراتی که در ساختار زندگی انسان‌ها و الگوی مصرف زمان به وجود آمده است افراد را علاقه‌مند کرده تا کارهای روزانه خود را در شب نیز ادامه دهند و فعالیت‌های مداومی در طول شبانه‌روز داشته باشند (Ngesan et al., 2013). بدین ترتیب، برخی مکان‌ها در روز شلوغ‌ترند و برخی در شب (Parkes & Thrift, 1980). مفهوم شهر بیدار به دنبال دستیابی به راهکارهایی اقتصادی و اجتماعی است تا بتوان از منابع و ظرفیت‌های شهری به‌درستی استفاده کرد و کیفیت زندگی انسانی را ارتقا داد. بنابراین، کشورهای زیادی برای توسعه اقتصادی و اجتماعی خود بر روی فعالیت‌های شبانه برنامه‌ریزی می‌کنند (Roberts & Eldridge, 2012). اشتیاق افراد برای اتصال روز به شب در کنار فعالیت‌های شبانه گردشگری مفهوم جدیدی با عنوان گردشگری شبانه ایجاد کرده است که به زمان و مکان انجام برنامه‌های گردشگری اشاره دارد (Mokhles, 2022). آثار باستانی و میراث فرهنگی هر کشور، که شامل گنجینه‌های تاریخی و فرهنگی و طبیعی است و در قالب مرزهای سیاسی و جغرافیایی نمی‌گنجد، ارزش‌های جهانی متفاوتی را برای هر کشوری خلق می‌کند که هویت آن مکان نیز به شمار می‌آید (Moghaddasi Jahromi, 2017; Jahangir et al., 2021). در ایران، برای بسیاری از افراد و خانواده‌ها، گردشگری و فعالیت‌های مربوط به آن در موارد معدودی صرفاً در طول روز قابل انجام است و ساعات شبانگاهی بی‌هیچ فعالیت خاصی بی‌استفاده است؛ درحالی‌که بسیاری از فضاهای گردشگری قابلیت استفاده در ساعات شب، با منظری متفاوت از روز، برای جذب گردشگران دارند. از محدود مواردی که در بخش گردشگری شب در ایران، آن‌هم بسیار محدود و بی‌برنامه، مورد توجه قرار گرفته گردشگری مذهبی در شب است (Rahnamaee et al., 2011). این در

حالی است که بسیاری از سایت‌های شهری و اماکن تاریخی دارای جذابیت متفاوتی از دو منظر مجزا در روز و شب هستند که گردشگر را مشتاق می‌کند در هر دو زمان به بازدید از این مکان‌ها بپردازد (Eftekhari et al., 2013). کهن‌شهرها، به‌عنوان نشانه‌هایی از تمدن و فرهنگ و تاریخ بشری، از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین مقصدهای گردشگری فرهنگی و تاریخی به شمار می‌روند که بازدید از بناهای تاریخی و فرهنگی آن‌ها همواره مورد توجه گردشگران داخلی و ساکنان و همچنین گردشگران خارجی بوده است (Rahnamaee et al., 2011). با گذشت زمان ارتباط تنگاتنگ گردشگری و میراث فرهنگی آشکارتر شده است و جوامع می‌کوشند، با توسعه گردشگری میراث، هویت فرهنگی و تاریخی خویش را به دنیا عرضه کنند. این ارتباط تنگاتنگ بین گردشگری و میراث فرهنگی بازی برد-برد شده است، به‌گونه‌ای که میراث فرهنگی باعث توسعه گردشگری از طریق جذب گردشگر و پیشبرد اقتصاد می‌شود و از دیگر سو، منابع مالی لازم را برای حفظ و مرمت میراث فرهنگی و بناهای تاریخی و فرهنگی فراهم می‌آورد (Zargham Borujeni & Azizi, 2017). همچنین، ترغیب به فعالیت‌های شبانه و بازنده‌سازی شهرها در شب با سیاست‌های متفاوت از سوی سازمان‌ها و متولیان شهرها به‌طور گسترده‌ای مورد توجه قرار گرفته است، که نخستین و مهم‌ترین دستاورد این نگرش توسعه اقتصادی جوامع محلی و پر کردن اوقات فراغت خود ساکنان شهرها است (Ahmadi, 2020). با توجه به اینکه تقریباً نیمی از زمان شبانه‌روز در شب سپری می‌شود، احیای زندگی شبانه به‌ویژه در کلان‌شهرها اهمیت بسیاری دارد. از سوی دیگر، به‌علت قرارگیری کشور ایران در اقلیم گرم و خشک به‌خصوص در نیمه جنوبی آن، در فصول گرم زندگی شبانه به‌خودی خود رواج دارد تا هم در مصرف انرژی صرفه‌جویی شود و هم از هوای مطبوع شبانه بهره بیشتری برده شود (Shaykh-Baygloo & Soltani, 2019). از منظری دیگر، باید به این نکته توجه داشت که حال‌وهوای شب و زندگی در شب ادراکاتی جدید را از محیط پیرامون به انسان القا می‌کند که هرگز در روز درک نمی‌شود. برای بسیاری از افراد، به‌علت مشغله کاری و ازدحام و شلوغی شهر، گردشگری در طول روز امکان‌پذیر نیست و ساعات شبانگاهی فرصتی مناسب در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد. بسیاری از بناهای تاریخی و فضاهای گردشگری استان فارس به‌ویژه مجموعه باستانی تخت‌جمشید

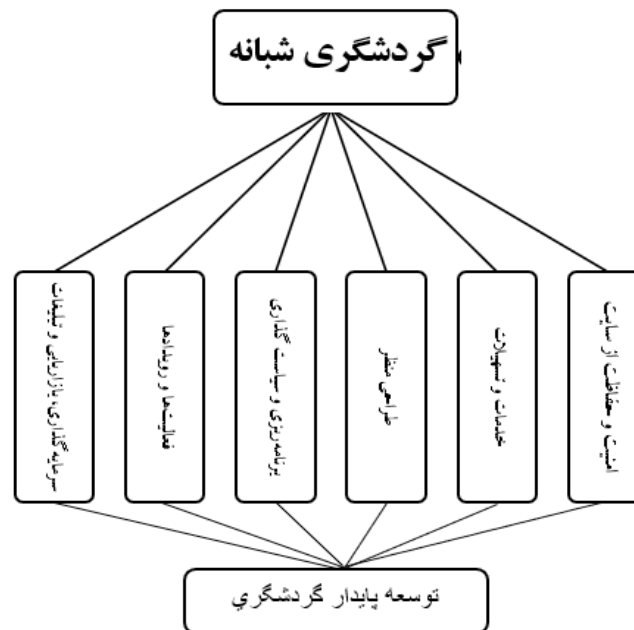

مؤثر باشد (Ngesan & Abdul Karim, 2012). محصولات گردشگری شبانه شامل تجربه‌هایی است که تنها در شب قابل دسترسی است، مانند لذت خرید در بازارهای شبانه، تورهای شبانه در پارک‌های جنگلی یا مناطق تاریخی و فرهنگی، و انتظار برای تماشای طلوع خورشید (Qin et al., 2011). رفتارها و فعالیت‌های گردشگری در شب، از جمله خرید، بازدید از مکان‌های تفریحی و جاذبه‌ها، گردشگران را به مقصد علاقه‌مندتر می‌کند (Evans, 2012). گردشگری شبانه نه تنها کیفیت زمان فعالیت افراد را افزایش می‌دهد، ارتباطات اجتماعی و سلامت جامعه را نیز بهبود می‌بخشد. این نوع گردشگری در رونق فعالیت‌های شب، افزایش درآمدهای گردشگری و تقویت رقابت‌پذیری گردشگری شهری نقش مهمی ایفا می‌کند (Qin et al., 2011). افزایش مدت زمان فعالیت مراکز شهری به افزایش پویایی و کارایی اقتصادی منجر می‌شود، که این امر فرصتی برای رونق اقتصاد شهری در حوزه اقتصاد شب فراهم می‌کند (Bianchini, 1995). امروزه، در بسیاری از شهرهای جهان، منظر شبانه عنصری کلیدی در ایجاد ادراکات متفاوت از شهر در بازه‌های مختلف شبانه‌روز در نظر گرفته می‌شود. این موضوع باعث شده است که گردشگری شبانه یکی از عوامل اصلی رقابت‌پذیری گردشگری شهری مطرح شود (Mokhles, 2022). نکته حائز اهمیت این است که امکان تجربه حضور و بازدید از مکان‌ها و جاذبه‌های گردشگری در ساعات شبانه می‌تواند همچون مزیتی نسبی برای مقاصد گردشگری عمل کند (Shaykh-Baygloo & Soltani, 2019; Kitcharoen, 2004). گردشگری شبانه ترکیبی از انواع تفریحات و سرگرمی‌های مردم‌پسند است که با فراهم کردن امکانات و تسهیلات شبانه در حوزه‌های فرهنگی، تفریحی و گردشگری، به عنوان راهکاری برای تقویت اقتصاد محلی و ایجاد پویایی در ساعات آخر عصر تا اوایل صبح مورد توجه قرار گرفته است (Eldridge & Roberts, 2022). فعالیت‌های گردشگری شبانه شامل فستیوال‌ها، رویدادها، موزه‌های شبانه، مکان‌های تاریخی، مراکز خرید و پذیرایی، آب‌های معدنی، ورزش‌های تفریحی و استفاده از جاذبه‌های طبیعی است (Evans, 2012). از موفق‌ترین نمونه‌های این نوع گردشگری می‌شود به شهر گوانجو در چین، بازارهای شب تایوان، لاس وگاس در آمریکا، بارسلونا در اسپانیا و فستیوال صورتی در رومانی ایتالیا اشاره کرد (Qin et al., 2011; Leiper, 2004).

در مرودشت، که نمادی از تمدن پارسی و هویت ایران زمین است، ظرفیت ایجاد جاذبه‌های جدید برای گردشگری شبانه دارند که سبب جذب بیشتر گردشگران به این مکان‌ها می‌شود. وجود ظرفیت‌های تاریخی و باستانی و همچنین فرهنگی مجموعه تخت جمشید برای جذب گردشگر و بهره‌مندی از مزایای آن پژوهش پیش‌رو را ضروری می‌نماید، تا بتوان با مدیریت صحیح گردشگری شبانه از آثار مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن بهره برد و این مجموعه را به مهم‌ترین قطب گردشگری شبانه در بناهای تاریخی کشور تبدیل کرد. بنابراین، این پژوهش با هدف امکان‌سنجی گردشگری شبانه در مجموعه باستانی تخت جمشید انجام شده است و در پی شناسایی راهکارهای توسعه گردشگری شبانه در بناهای تاریخی، بیان اهمیت راهکارهای توسعه گردشگری شبانه در تخت جمشید و تعیین عملکرد مجموعه تخت جمشید در راستای توسعه گردشگری شبانه با توجه به راهکارهای شناسایی شده است.

مبانی نظری

با توجه به دیدگاه اندیشمندانی همچون کریمر و کرمونا، مفهوم زندگی شبانه تنها به معنای افزایش ساعات فعالیت نیست بلکه استفاده بهینه از ساعات شب به‌ویژه ساعات پایانی روز و آغاز شب (معمولاً از ۵ تا ۶ بعد از ظهر) است. این مفهوم شامل دسترسی به خدمات و فعالیت‌های شهری در همه ساعات شبانه‌روز است (Ghadimi & Keramati, 2017). زندگی شبانه تصویری از خیابان‌های تمیز، جذاب و پر از افراد شاد و متنوع از همه سنین و طبقات اجتماعی را به نمایش می‌گذارد که با لذت و احساس امنیت زیاد بین رویدادهای فرهنگی، کافه‌ها، رستوران‌ها و سایر فعالیت‌های تفریحی در حال رفت‌وآمدند (Roberts et al., 2020). اصطلاح زندگی شبانه به مجموعه‌ای از اقدامات انسانی (مادی و معنوی)، تأسیسات و خدمات اطلاق می‌شود که در ساعات شب و گاهی تا صبح برای ارتقای کیفیت زندگی در جامعه انجام می‌شود. این فعالیت‌ها ممکن است در محدوده‌ای خاص، منطقه‌ای خاص یا کل شهر صورت گیرد که به تداوم فعالیت‌ها و ایجاد پویایی در محیط شهری کمک می‌کند (Nouri et al., 2019). گردشگری شبانه فرصت‌های شایان توجهی را در محیط‌های میزبان ایجاد می‌کند، به‌ویژه اگر بر پایه جاذبه‌های منحصر به فرد باشد. این نوع گردشگری می‌تواند در مقیاس منطقه‌ای، ملی و حتی بین‌المللی

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه گردشگری شبانه و فضاهای شهری ۲۴ ساعته نشان می‌دهد که این موضوع از جنبه‌های گوناگونی بررسی شده است. اسعدی و عطائی اردستانی (۲۰۲۱) به بررسی تأثیر هویت شهری در توسعه گردشگری با تمرکز بر زندگی شبانه در شهر اصفهان پرداختند. آن‌ها چهار منطقه شامل چهارباغ عباسی، میدان نقش جهان، محله جلفا و حاشیه زاینده‌رود را بر اساس بازدیدهای میدانی و نظر کارشناسان گردشگری انتخاب کردند و اهمیت این مناطق در گردشگری شبانه را با استفاده از سه معیار و سیزده زیرمعیار، به روش دلفی و تحلیل شبکه‌ای (ANP)، ارزیابی نمودند. نتایج پژوهش آنان نشان می‌دهد که میدان نقش جهان بیشترین ظرفیت را برای اجرای برنامه‌های مرتبط با زندگی شبانه در بین مناطق بررسی شده دارد. در مقاله‌ای دیگر با عنوان «بازخوانی معیارهای سرزندگی در مکان‌های تاریخی با تأکید بر رهیافت گردشگری میراثی»، بیطرف و همکاران (۲۰۲۱) به تحلیل دیدگاه‌های صاحب‌نظران معاصر درباره عوامل مؤثر بر سرزندگی در فضاهای عمومی و بافت‌های تاریخی پرداختند. در پژوهش آنان، مهم‌ترین معیارهایی که به افزایش سرزندگی در فضاهای شهری و بافت‌های تاریخی کمک می‌کند شناسایی شده است. این معیارها شامل تنوع، انعطاف‌پذیری، زیبایی،

دسترسی، آسایش و امنیت به همراه زیرمعیارهای مرتبط با هر کدام است. داوری‌نژاد مقدم (۲۰۲۱) به بررسی اهمیت فضاهای ۲۴ ساعته در مشهد پرداخته و ظرفیت منطقه ثامن را برای توسعه این فضاها تأیید کرده است. در این پژوهش، ضمن تحلیل آثار اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی، نقاط بهینه‌ای برای تبدیل فضاهای شهری به فضاهای ۲۴ ساعته پیشنهاد شده است. شهریار و فراهانی (۲۰۲۱) عوامل مؤثر بر گردشگری شبانه خیابان سی تیر را بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که اقلیم، جاذبه‌های گردشگری، فرهنگ شبانه، تنوع فعالیت‌ها، دسترسی، زیرساخت‌ها و امنیت از عوامل کلیدی است. نوری و همکاران (۲۰۲۰) نیز بر نقش نورپردازی در توسعه گردشگری شبانه تأکید کرده و نشان داده‌اند که پروژه‌های نورپردازی، علاوه بر زیبایی بخشی به شهر، باعث افزایش امنیت و جذب گردشگران می‌شود. نجفی‌پور و ابراهیمی مجد (۲۰۱۹) ظرفیت‌های توسعه گردشگری شبانه در ایران را بررسی کرده‌اند و رابطه مستقیم آن با توسعه اقتصاد محلی، ارتقای ساختار اجتماعی-فرهنگی و افزایش تقاضای گردشگری را تأیید کرده‌اند. شیخ بیگلو و سلطانی (۲۰۱۹) نیز، مطلوبیت گردشگری شبانه شهر شیراز را از دیدگاه گردشگران بررسی کرده‌اند و نشان داده‌اند که عواملی مانند آب‌وهوا و زیبایی منظر شبانه بیشترین تأثیر را دارند.

و رویدادها (۵ زیرمعیار) و سرمایه‌گذاری، بازاریابی و تبلیغات (۳ زیرمعیار). در بخش کمی نیز از مدل تجزیه و تحلیل اهمیت-عملکرد (IPA) استفاده شد. داده‌های مربوط به میزان اهمیت و سطح عملکرد هریک از این ویژگی‌ها با استفاده از پرسش‌نامه بر اساس طیف لیکرت پنج‌تایی (از "بسیار کم" تا "بسیار زیاد") گردآوری شد. برای تعیین حجم نمونه تحلیل کمی، با استناد به مقاله سیمپسون (2015) و با توجه به ارزیابی کمی میانگین، تفاوت و شکاف بین شاخص‌های عملکرد و اهمیت هر مؤلفه، برای هر آیتم چهار نمونه، نسبت یک به چهار در نظر گرفته شده است. بنابراین، با توجه به محدوده پژوهش و تعداد آیتم‌های نهایی (۲۷ آیتم)، دست‌کم ۱۰۸ نمونه باید انتخاب شود، که ۱۴۵ نفر از خبرگان فعال در صنعت گردشگری، مدیران و کارشناسان حوزه میراث فرهنگی (به‌ویژه محوطه‌های تاریخی تخت جمشید)، خبرگان دانشگاهی و راهنمایان تخصصی گردشگری تاریخی-فرهنگی انتخاب شدند. محاسبات آماری با استفاده از نرم‌افزارهای اسپاس و اکسل انجام شد. بر اساس روش IPA و نظر تاپلین^۵ (2012)، مقیاس سنجش اهمیت و عملکرد در طیف‌های مختلف دسته‌بندی شده است: اهمیت شامل بسیار مهم، مهم، بی تفاوت، بی اهمیت، بسیار بی اهمیت و عملکرد شامل خیلی خوب، خوب، نه خوب نه ضعیف، ضعیف، خیلی ضعیف. در ماتریس اهمیت-عملکرد، محور X نشان‌دهنده عملکرد و محور Y نشان‌دهنده اهمیت است. این ماتریس به چهار ربع تقسیم شده است که هریک نشان‌دهنده وضعیت خاصی از ویژگی‌ها است: ربع اول (کلیدی): ویژگی‌هایی که از دید پاسخ‌دهندگان اهمیت زیادی دارند اما سطح عملکردشان پایین است. این عوامل باید در اولین فرصت بهبود یابند. ربع دوم (اساسی): ویژگی‌هایی که اهمیت زیادی دارند و سطح عملکردشان نیز در سطح بالایی قرار دارد. این عوامل باید حفظ شوند. ربع سوم (غیرضروری): ویژگی‌هایی که اهمیت چندانی ندارند و نیازمند اصلاح فوری نیستند. مدیران نباید از این عوامل غافل شوند. ربع چهارم (نقاط قوت غیرمهم): ویژگی‌هایی که اهمیت کمی دارند اما سطح عملکردشان بالا است. منابع اختصاص یافته به این عوامل می‌تواند به عوامل دیگر منتقل شود. در جدول ۱ عوامل تأثیرگذار در گردشگری شبانه ارائه شده است.

پژوهش‌های خارجی متعددی نیز در این باره انجام شده است. ساری^۱ و همکاران (2021) به بررسی راهبردهای توسعه گردشگری تاریخی بر اساس علایق نسل هزاره پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که این نسل بیشتر به فعالیت‌هایی مانند عکاسی، غذا و تفریحات علاقه‌مند است. الدریج و روبرتس^۲ (2022) نیز به بررسی تنوع در زندگی شبانه شهری پرداخته‌اند و اشاره کرده‌اند که سیاست‌های فعلی ممکن است با نیازهای جمعیت میان‌سال در تضاد باشد. خرسند^۳ و همکاران (2020)، با تمرکز بر شهرهای مقدس، به بازتعریف مفهوم شهر ۲۴ ساعته پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که از دیدگاه اسلامی، فعالیت‌های شبانه باید با اهداف دینی و فرهنگی هماهنگ باشد. روبرتس^۴ و همکاران (2020) نقش صدور مجوز در ایجاد فضاهای شبانه جذاب را بررسی کرده و تأکید داشته‌اند که این فرایند باید به گونه‌ای باشد که منافع فرهنگی و اجتماعی را نیز در نظر بگیرد. باین‌حال، مرور پیشینه نشان می‌دهد که پژوهش‌های اندکی به بررسی گردشگری شبانه در بناهای تاریخی، به‌ویژه میراث جهانی مانند تخت جمشید، پرداخته‌اند. بیشتر پژوهش‌ها بر جنبه‌های اجتماعی و امنیتی زیست شبانه تمرکز کرده‌اند و موضوع بازدیدهای شبانه از بناهای تاریخی و نقش آن در گسترش گردشگری شبانه و ارتقای ادراک گردشگران کمتر مورد توجه قرار گرفته است. این شکاف پژوهشی نشان‌دهنده نیاز به مطالعات بیشتر در این حوزه است.

روش پژوهش

پژوهش از نظر هدف کاربردی و از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی است، که به صورت ترکیبی (کیفی و کمی) انجام شده است. در بخش کیفی، داده‌ها از طریق بررسی اسناد و مصاحبه با خبرگان (بیست نفر) جمع‌آوری شد. ابتدا ویژگی‌های مهم مرتبط با گردشگری شبانه در تخت جمشید با استفاده از نظر کارشناسان، متخصصان و پژوهش‌های پیشین شناسایی و پرسش‌نامه‌ای با ۶ معیار و ۲۷ زیرمعیار تدوین شد: امنیت و حفاظت از سایت (۶ زیرمعیار)، خدمات و تسهیلات (۶ زیرمعیار)، طراحی منظر (۵ زیرمعیار)، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری (۲ زیرمعیار)، فعالیت‌ها

1. Sari

2. Eldridge and Roberts

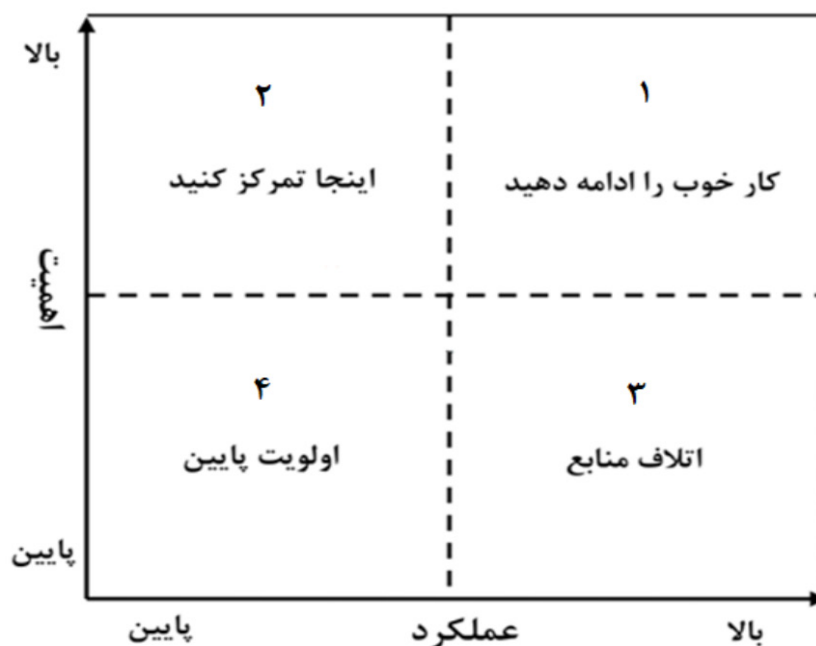
3. Khorsand

4. Roberts

5. Taplin

جدول ۱: عوامل و شاخصه‌های گردشگری شبانه

عوامل و شاخصه‌ها و معیارها	سال	پژوهشگران
خدمات حمل و نقل عمومی شبانه، فعالیت‌های شبانه شهر، حضور مردم در فضاهای شهری در ساعات شب، خدمات شهری و تفریحات شبانه، مراکز شهری فعال در شب	2014	Su & Wall
امکانات و خدمات، فرهنگی مهمان، محیط مساعد طبیعی، مراسم و آیین‌های شبانه، اقامتگاه‌ها، هنجارهای اجتماعی در جامعه میزبان	2011	Qin et al.
امنیت و ایمنی، حضور شبانه مردم در فضاهای شهری، تئاترها، فروشگاه‌ها، رستوران‌ها، هتل‌ها و اقامتگاه‌ها، امکانات گذران اوقات فراغت، خدمات حمل و نقل شبانه	2012	Evans
رستوران‌ها و مراکز تجاری شبانه، تفریحات و سرگرمی‌های شبانه، فعالیت‌های اجتماعی، موسیقی و ورزش، خدمات اورژانس و نیروهای امدادی، خدمات پلیس	2012	Ngesan & Abdul Karim
بازارهای محلی شبانه، امکانات پذیرایی و غذاخوری، تفریحات و سرگرمی‌ها، نمایش‌های خیابانی، سلامت، ایمنی، جاذبه، امنیت، تداوم، کثرت و تنوع، آسایش و راحتی، اصالت	2004	Kitcharoen
منظر شبانه شهر، فرهنگ زندگی شبانه، حمل و نقل، تفریحات و سرگرمی‌ها، مدیریت فعالیت‌ها و خدمات شبانه، فضای اجتماعی شبانه، فروشگاه‌ها و واحدهای تجاری	2012	Ngesan & Zaki
اقلیم مناسب و آسایش اقلیمی، غنای جاذبه‌های گردشگری شبانه، نورپردازی مناسب جاذبه‌ها و پارک‌ها در شب، فعالیت شبانه ۲۴ ساعته، غنای فضای فرهنگی شبانه، تفریحات و سرگرمی‌های شبانه، کسب‌وکارهای موجود، خدمات و فعالیت‌های شبانه ساکنان محلی، جایگاه زندگی شبانه در فرهنگ محلی	2011	Qin et al.

شکل ۲: ماتریس اهمیت - عملکرد (Taplin 2012) (IPA)

یافته‌های پژوهش

مفاهیم جدیدی در مصاحبه‌های بعدی پیدا نشد. برای اعتبارسنجی تحلیل‌ها از کدگذاران مستقل استفاده شد. تحلیل اطلاعات حاصل از مصاحبه‌ها نیز با استفاده از روش تحلیل مضمون (Lai & Hitchcock, 2015) صورت گرفت و همه مصاحبه‌ها خط به خط بررسی شد. در این پژوهش، اعتبارسنجی تحلیل‌ها با استفاده از کدگذاران مستقل انجام شد و ساختار مضامین پیشنهادی و کدگذاری‌ها توسط افراد متخصص در حوزه گردشگری بازنگری شد. در نهایت، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون تجزیه و تحلیل شد و به منظور توسعه امکان‌سنجی گردشگری شبانه در بناهای تاریخی، مضامین اصلی شناسایی شد. در مجموع، ۲۷ مفهوم پایه‌ای به عنوان خروجی تحلیل مضمون شناسایی و در شش دسته کلی دسته‌بندی شد: ۱. امنیت و حفاظت از سایت، ۲. خدمات و تسهیلات، ۳. طراحی منظر (طراحی محیطی)، ۴. برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، ۵. فعالیت‌ها و رویدادها و ۶. سرمایه‌گذاری، بازاریابی و تبلیغات. شاخص‌های گردشگری شبانه در تخت جمشید همراه با زیرشاخص‌ها در جدول ۲ ارائه شده است.

روش تحلیل مضمون فرایند ساختارمند برای تجزیه و تحلیل داده‌های متنی است که اطلاعات پراکنده و متنوع را به داده‌های جامع و دقیق تبدیل می‌کند (Lai & Hitchcock, 2015). در این روش، ابتدا منابع بررسی می‌شود و سپس منابع مرتبط با موضوع انتخاب می‌شوند. پس از آن، فرایند کدگذاری باز آغاز می‌شود. در این مرحله، با در نظر گرفتن مفهوم کلی، بخش‌های مرتبط از متون علامت‌گذاری می‌شود. داده‌های این پژوهش از دو منبع اصلی شامل مقالات و پژوهش‌های موجود در زمینه گردشگری شبانه و همچنین مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان حوزه گردشگری جمع‌آوری شده است. با توجه به نوآوری موضوع این پژوهش، یعنی بررسی گردشگری شبانه در بناهای تاریخی، مقایسه مستقیم با سایر پژوهش‌ها امکان‌پذیر نبود؛ بنابراین، تنها با استفاده از تعداد محدودی از مقالات مشابه مفاهیم اصلی گردشگری شبانه در بناهای تاریخی شناسایی شد. فرایند کدگذاری به گونه‌ای انجام شد که با رسیدن به اشباع نظری و تأیید کفایت کدها

جدول ۲: شاخص‌ها و زیرشاخص‌های گردشگری شبانه در تخت جمشید

ابعاد	گویه‌ها	اهمیت	عملکرد
امنیت و حفاظت از سایت	تناسب تعداد نیروهای حفاظتی در سایت با تعداد بازدیدکنندگان شبانه	Sec1	Sec1 b
	نورپردازی مناسب در محوطه‌های قابل بازدید	Sec2	Sec2 b
	تعداد و پراکندگی دوربین‌های نظارتی	Sec3	Sec3 b
	رعایت استانداردها برای کنترل تعداد بازدیدکنندگان متناسب با ظرفیت تحمل محوطه تاریخی	Sec4	Sec4 b
	کمیت و کیفیت دستگاه‌های حفاظتی (دستگاه‌های اسکن لیزر، پهباد نظارتی، هوش مصنوعی) برای کنترل بازدیدکنندگان گردشگری شبانه	Sec5	Sec5 b
	رعایت استانداردها برای محافظت از محوطه تاریخی (برای مثال، شرایط بازدید استاندارد یا شرایط محافظت از آثار)	Sec6	Sec6 b
خدمات و تسهیلات	تناسب پراکندگی و ظرفیت پارکینگ‌های اطراف محوطه تاریخی با تعداد گردشگران	Srv1	Srv1 b
	تعداد و ساعات‌کاری اغذیه‌فروشی‌ها در اطراف محوطه تاریخی جهت توسعه گردشگری شبانه	Srv2	Srv2 b
	فاصله نزدیکترین پایگاه اورژانس و زمان رسیدن آن به محوطه تاریخی	Srv3	Srv3 b
	تناسب تعداد استراحت‌گاه‌ها و پراکندگی آنها در محوطه تاریخی با تعداد گردشگران	Srv4	Srv4 b
	تعداد تجهیزات اطلاع‌رسانی و پراکندگی آن‌ها در محوطه تاریخی	Srv5	Srv5 b
	حضور راهنمایان تخصصی در محوطه تاریخی	Srv6	Srv6 b

ابعاد	گویه‌ها	اهمیت	عملکرد
طراحی منظر (طراحی محیطی)	منحصر به فرد بودن منظر شبانه محوطه تاریخی (فرهنگی، هنری و...)	Des1	Des1 b
	زیبایی بصری محوطه تاریخی در شب	Des2	Des2 b
	مناسب بودن مسیرهای پیاده‌روی در محوطه تاریخی (مشخص بودن و ایمن) برای بازدید شبانه	Des3	Des3 b
	تناسب طراحی و جانمایی مبلمان‌ها در محوطه تاریخی با تعداد گردشگران شبانه و نیاز آن‌ها	Des4	Des4 b
	طراحی مناسب تابلوهای راهنمای مسیر در محوطه تاریخی برای بازدید شبانه	Des5	Des5 b
برنامه‌ریزی و سیاست گذاری	واگذاری مدیریت محوطه تاریخی به بخش خصوصی به منظور رونق گردشگری شبانه	Pol1	Pol1 b
	رفع محدودیت‌های قانونی برای فعالیت‌های شبانه در محوطه‌های تاریخی	Pol2	Pol2 b
فعالیت‌ها و رویدادها	وجود فعالیت‌های متفاوت شبانه در زمان‌های خاص مثلاً برگزاری مراسم نوروز در محوطه تاریخی	Iven1	Iven1 b
	طراحی پکیج‌های بازدید شبانه از محوطه تاریخی	Iven2	Iven2 b
	برگزاری مقطعی بازدید شبانه از محوطه تاریخی، در زمان‌های خاص (ایام نوروز) در جهت حفظ ظرفیت تحمل و پاسخ‌گویی به بازدیدکنندگان	Iven3	Iven3 b
	فعالیت‌های رصدی (بازدید آسمان شب) در محوطه تاریخی	Iven4	Iven4 b
	برگزاری رویدادهای خاص شبانه در مناسبت‌های تاریخی	Iven5	Iven5 b
سرمایه‌گذاری، بازاریابی و تبلیغات	تبلیغات گردشگری شبانه در محوطه تاریخی (تبلیغات مجازی و چاپ کاتالوگ و بروشور)	Mark1	Mark1 b
	تشویق به سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری و تفریحات شبانه در جهت رشد و توسعه اقتصاد محلی و توسعه گردشگری شبانه محوطه تاریخی	Mark2	Mark2 b
	تعداد بازدیدکنندگان شبانه از محوطه تاریخی	Mark3	Mark3 b

ترسیم ماتریس اهمیت - عملکرد

شد. در ادامه، با در اختیار داشتن میزان اهمیت و عملکرد هر بُعد در تفسیر ماتریس IPA، به تعیین اولویت و رتبه‌بندی هریک و تمرکز روی آن در راستای دستیابی به توسعه گردشگری شبانه در تخت‌جمشید طبق جدول ۳ اقدام شد (Maghami, 2018).

در این مرحله، به منظور ترسیم ماتریس اهمیت - عملکرد و مشخص نمودن نواحی آن، ارزش آستانه برای ابعاد اهمیت و عملکرد شاخص‌ها با استفاده از ارزش عددی وزن نرمال و خام و رتبه‌بندی شاخص‌ها محاسبه

جدول ۳: ارزش عددی اهمیت و عملکرد شاخص‌ها

رتبه‌بندی	وزن نرمال	وزن خام	اهمیت	عملکرد	
۱۳	۰/۰۳۶	۸/۶۹۰	۴/۰۸۱	۱/۹۵۲	sec1
۱۳	۰/۰۳۵	۸/۴۵۹	۴/۲۵۶	۲/۲۶۸	sec2
۱۶	۰/۰۳۱	۷/۴۴۶	۴/۰۵۵	۲/۲۱۹	sec3
۷	۰/۰۵۰	۱۲/۰۳۳	۴/۳۶۶	۱/۶۱۰	sec4
۷	۰/۰۴۶	۱۱/۱۱۱	۴/۳۵۰	۱/۷۹۶	sec5

رتبه‌بندی	وزن نرمال	وزن خام	اهمیت	عملکرد	
۹	۰/۰۴۳	۱۰/۳۰۱	۴/۲۲۸	۱/۷۹۱	sec6
۱۸	۰/۰۱۶	۳/۷۹۹	۳/۸۹۳	۲/۹۱۷	srv1
۱۶	۰/۰۳۰	۷/۱۶۰	۳/۸۴۴	۱/۹۸۱	srv2
۱۷	۰/۰۱۰	۲/۳۴۵	۳/۴۲۱	۲/۷۳۵	srv3
۱۶	۰/۰۲۹	۷/۰۷۳	۳/۸۲۱	۱/۹۷۰	srv4
۱۳	۰/۰۳۱	۷/۴۱۸	۳/۹۰۲	۲/۰۰۱	srv5
۷	۰/۰۴۴	۱۰/۷۲۹	۴/۲۱۱	۱/۶۶۳	srv6
۱۵	۰/۰۰۶	۱/۴۵۸	۴/۳۱۲	۳/۹۷۴	des1
۱۴	۰/۰۰۹	۲/۱۰۰	۴/۲۷۵	۳/۷۸۴	des2
۱۳	۰/۰۳۰	۷/۱۹۳	۴/۴۱۱	۲/۷۸۰	des3
۱۱	۰/۰۳۲	۷/۷۲۴	۳/۹۸۹	۲/۰۵۲	des4
۸	۰/۰۳۷	۸/۸۳۳	۴/۰۸۱	۱/۹۱۶	des5
۱	۰/۰۶۶	۱۵/۸۳۷	۴/۵۳۰	۱/۰۳۴	pol1
۲	۰/۰۳۵	۱۴/۲۹۵	۴/۳۵۹	۱/۰۷۹	pol2
۶	۰/۰۳۴	۸/۲۷۹	۴/۲۱۱	۲/۲۴۵	iven1
۷	۰/۰۳۱	۷/۳۷۱	۴/۰۷۰	۲/۲۵۹	iven2
۵	۰/۰۴۳	۱۰/۴۱۹	۴/۱۵۲	۱/۶۴۲	iven3
۵	۰/۰۳۴	۸/۱۱۳	۴/۳۰۱	۲/۴۱۵	iven4
۴	۰/۰۵۰	۱۲/۰۸۴	۴/۳۶۴	۱/۵۹۶	iven5
۲	۰/۰۵۶	۱۳/۵۱۷	۴/۳۰۶	۱/۱۶۷	mark1
۱	۰/۰۵۹	۱۴/۳۳۳	۴/۴۴۸	۱/۲۲۵	mark2
۱	۰/۰۵۶	۱۳/۵۰۶	۴/۳۰۱	۱/۱۶۲	mark3

طبق جدول ۳، میانگین هندسی مربوط به هریک از شاخص‌ها اندازه‌گیری شد، که این کار یک بار برای اهمیت شاخص‌ها و یک بار برای عملکرد آن‌ها انجام شد. بر این اساس، ارزش آستانه شاخص‌ها در قسمت اهمیت و عملکرد برای مشخصه‌های کیفی عوامل مؤثر بر گردشگری شبانه در تخت جمشید به ترتیب ۴/۰۸۹ و ۲/۰۴۶ به دست آمد.

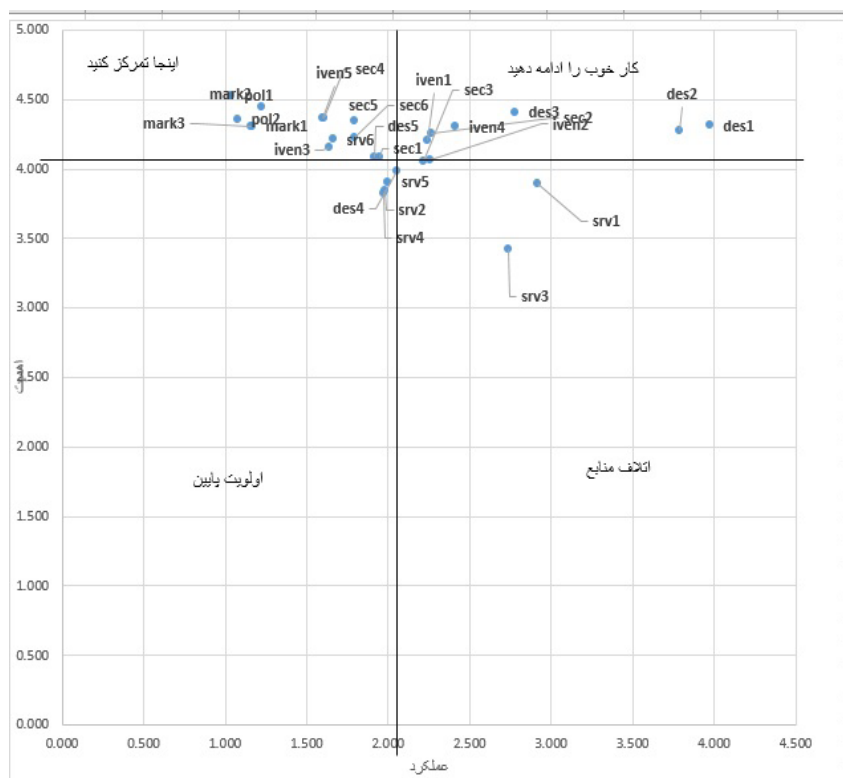
تعیین موقعیت نسبی شاخص‌ها در ماتریس عملکرد اهمیت

با در اختیار داشتن میزان اهمیت هریک از شاخص‌ها و به دست آوردن میزان عملکرد در اجرای هریک، برای ترسیم ماتریس IPA تنها نیاز به محاسبه ارزش آستانه برای محور عملکردها و محور اهمیت‌ها

است، که از میانگین حسابی آن‌ها استفاده می‌شود. شکل ۳ ماتریس IPA امکان‌سنجی توسعه گردشگری شبانه تخت جمشید را نمایش می‌دهد.

در ربع اول (اینجا تمرکز کنید) اهمیت شاخص‌ها زیاد اما عملکردشان کم است. این ربع نشان‌دهنده آن است که شاخص‌های قرارگرفته در این ناحیه نیازمند اقدام اصلاحی فوری است و از این لحاظ اولویت بالایی دارند. ربع دوم (کار را خوب ادامه دهید) نشان‌دهنده اهمیت و عملکرد زیاد است و نشان می‌دهد که شاخص‌های موجود در این ناحیه وضعیت نسبتاً مطلوبی دارند و این وضعیت باید تداوم یابد. در ربع سوم (اولویت پایین)، اهمیت و عملکرد هر دو کم است؛ اما این شاخص‌ها برای سیستم تهدیدکننده نخواهند بود و نیازمند اصلاح فوری نیستند. در نهایت، در ربع چهارم

(اتلاف منابع) اهمیت کم و عملکرد زیاد است، که است تلاش‌ها و منابع صرف‌شده در اینجا در جایی نقاط قوت غیرمهم را نشان می‌دهد و احتمالاً بهتر دیگر تمرکز یابد.

شکل ۳: ماتریس اهمیت و عملکرد پژوهش

در جدول ۴، موقعیت قرارگیری هریک از شاخص‌ها در چهار ربع ماتریس نشان داده شده است.

جدول ۴: نتایج نهایی گروه‌بندی شاخص‌ها در ماتریس اهمیت - عملکرد

ربع‌ها	پرسش‌ها	شاخص‌ها
اینجا تمرکز کنید	تبلیغات گردشگری شبانه در محوطه تاریخی (تبلیغات مجازی و چاپ کاتالوگ و بروشور)	Mark1
	تشویق به سرمایه‌گذاری در حوزه گردشگری و تفریحات شبانه در جهت رشد و توسعه اقتصاد محلی و توسعه گردشگری شبانه محوطه تاریخی	Mark2
	تعداد بازدیدکنندگان شبانه از محوطه تاریخی	Mark3
	برگزاری مقطعی بازدید شبانه از محوطه تاریخی، در زمان‌های خاص (زمان‌های اوج تقاضا مانند ایام نوروز که تعداد مسافر بسیار بیشتر از شرایط عادی است) در جهت حفظ ظرفیت تحمل و پاسخ‌گویی به بازدیدکنندگان	Iven3
	برگزاری رویدادهای خاص شبانه در مناسبت‌های تاریخی	Iven5
	رعایت استانداردها برای کنترل تعداد بازدیدکنندگان متناسب با ظرفیت تحمل محوطه تاریخی	Sec4

رابع‌ها	پرسش‌ها	شاخص‌ها
اینجا تمرکز کنید	کمیت و کیفیت دستگاه‌های حفاظتی (دستگاه‌های اسکن لیزر، پهباد نظارتی، هوش مصنوعی) برای کنترل بازدیدکنندگان گردشگری شبانه	Sec5
	رعایت استانداردها برای محافظت از محوطه تاریخی (برای مثال، شرایط بازدید استاندارد یا شرایط محافظت از آثار)	Sec6
	تناسب تعداد نیروهای حفاظتی در سایت با تعداد بازدیدکنندگان شبانه	Sec1
	طراحی مناسب تابلوهای راهنمای مسیر در محوطه تاریخی برای بازدید شبانه	Des5
	واگذاری مدیریت محوطه تاریخی به بخش خصوصی برای رونق گردشگری شبانه	Pol1
	رفع محدودیت‌های قانونی برای فعالیت‌های شبانه در محوطه‌های تاریخی	Pol2
	حضور راهنمایان تخصصی در محوطه تاریخی	Srv6
مادام‌البوخار را کم می‌دهد	مناسب بودن مسیرهای پیاده‌روی در محوطه تاریخی (مشخص بودن و ایمن) برای بازدید شبانه	Des3
	زیبایی بصری محوطه تاریخی در شب	Des2
	منحصربه‌فرد بودن منظر شبانه محوطه تاریخی (فرهنگی، هنری و...)	Des1
	وجود فعالیت‌های متفاوت شبانه در زمان‌های خاص مثلاً برگزاری مراسم نوروز در محوطه تاریخی	Iven1
	طراحی پکیج‌های بازدید شبانه از محوطه تاریخی	Iven2
	فعالیت‌های رصدی (بازدید آسمان شب) در محوطه تاریخی	Iven4
	نورپردازی مناسب در محوطه‌های قابل بازدید	Sec2
اولویت پایین	تعداد و پراکندگی دوربین‌های نظارتی	Sec3
	تناسب طراحی و جانمایی مبلمان‌ها در محوطه تاریخی با تعداد گردشگران شبانه و نیاز آن‌ها	Des4
	تعداد تجهیزات اطلاع‌رسانی و پراکندگی آن‌ها در محوطه تاریخی	Srv5
	تعداد و ساعات کاری غذیه‌فروشی‌ها در اطراف محوطه تاریخی به‌منظور توسعه گردشگری شبانه	Srv2
	تناسب تعداد استراحت‌گاه‌ها و پراکندگی آن‌ها در محوطه تاریخی با تعداد گردشگران	Srv4
اتلاف منابع	تناسب پراکندگی پارکینگ‌های اطراف محوطه تاریخی با تعداد گردشگران	Srv1
	فاصله نزدیک‌ترین پایگاه اورژانس و زمان رسیدن آن به محوطه تاریخی	Srv3

کنید) شاخص برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری با دو معیار (pol1, pol2)، شاخص امنیت و حفاظت از سایت با سه معیار (Sec1, Sec4, Sec5, Sec6) و شاخص سرمایه‌گذاری و بازاریابی نیز با سه معیار (Mark1, Mark2, Mark3) وضعیت پذیرفتنی‌تری از شاخص رویدادها و فعالیت‌ها (Iven3, Iven5) دارند.

بر این اساس، از ۲۷ زیرشاخص اصلی گردشگری شبانه در تخت‌جمشید، شاخص‌های طراحی منظر (طراحی محیطی) با سه معیار (Des1, Des2, Des3)، رویدادها و فعالیت‌ها سه معیار (Iven1, Iven2, Iven4)، امنیت و حفاظت از سایت با دو معیار (Sec1, Sec3) به‌ترتیب وضعیت مطلوب‌تری در ربع دوم (کار را خوب ادامه دهید) دارند. در ربع اول (اینجا تمرکز

بحث و نتیجه‌گیری

گردشگری شبانه در بناهای تاریخی-فرهنگی یکی از روندهای نوین در صنعت گردشگری است که هم به رونق اقتصادی کمک می‌کند و هم ترویج فرهنگ و تاریخ منطقه را ترویج می‌دهد. گردشگری شبانه به فعالیت‌های گردشگری و بازدیدهایی گفته می‌شود که پس از غروب آفتاب، به‌ویژه در ساعات شب، انجام می‌گیرد. در زمینه بناهای تاریخی و فرهنگی، این گردشگری شامل بازدید شبانه از موزه‌ها، کاخ‌ها، قلعه‌ها، باغ‌های تاریخی و اماکن مذهبی است که با نورپردازی و برنامه‌های فرهنگی و تفریحی همراه شده‌اند. باز کردن درهای بناهای تاریخی در شب فرصت بیشتری به گردشگران می‌دهد و از فشار بازدیدهای روزانه می‌کاهد. نورپردازی هنری بناهای تاریخی جلوه‌ای متفاوت و چشم‌نواز از معماری تاریخی ارائه می‌دهد. فعالیت در ساعات شب برای بخش‌های گوناگون گردشگری درآمدزایی می‌کند؛ فعالیت‌هایی چون فروش صنایع‌دستی و غذا، و اجراهای هنری. حضور مردم در شب موجب افزایش حس امنیت و زنده بودن فضا می‌شود. برگزاری برنامه‌های فرهنگی در فضاهای تاریخی در شب (نمایش، موسیقی سنتی، روایتگری) موجب پیوند مردم با تاریخ و فرهنگ می‌شود. در این میان، مقاصد گردشگری در صدد یافتن روش‌های جدیدی برای رقابت در بازار گردشگری هستند و گردشگری شبانه یکی از این روش‌ها است که در سال‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است. تخت جمشید اثری باستانی و نمادی از تمدن پارسی ایران زمین است که دارای پیشینه تاریخی منحصر به فردی از فرهنگی کهن، با برخورداری از ارزش‌های تاریخی، سنتی و معماری و موقعیت جغرافیایی (مرودشت) است. این مجموعه باستانی ظرفیت‌های بالقوه زیادی برای جذب گردشگر و بهره‌مندی از مزایای آن دارد، که با مدیریت صحیح در زمینه گردشگری شبانه آثار مثبت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بسیاری در پی خواهد داشت و مهم‌ترین قطب گردشگری شبانه در بناهای تاریخی کشور خواهد شد. بر اساس نتایج کمی پژوهش، در میان متغیرهای گردشگری شبانه در تخت جمشید، شاخص‌های طراحی منظر (طراحی محیطی) و خدمات و تسهیلات از دیدگاه پاسخ‌دهندگان و خبرگان مطلوبیت بیشتری داشته‌اند. مطلوبیت متغیرهای امنیت، فعالیت‌ها و رویدادها نیز به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار گرفته است. با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده، دو بعد سرمایه‌گذاری، بازاریابی و تبلیغات و متغیر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری

کمترین مطلوبیت را داشته‌اند، که نشان‌دهنده ضعف در این شاخص‌ها است. همچنین، مطابق با معیار کیزر، از مجموع ۲۷ مؤلفه در شاخص اهمیت، ۸ عامل اصلی و در شاخص عملکرد تنها ۷ عامل اصلی برای تحلیل داده‌ها انتخاب شد. همه ۸ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از یک توانسته‌اند ۶۲/۴۰۹ درصد واریانس ۲۷ گویه مربوط به شاخص اهمیت و همه ۷ عامل با مقادیر ویژه بالاتر از یک توانسته‌اند ۶۰/۵۰۸ درصد واریانس مربوط به شاخص عملکرد را تبیین کنند. بنابراین، با توجه به نتایج به‌دست‌آمده، از ۲۷ زیرشاخص اصلی گردشگری شبانه در تخت جمشید، شاخص‌های طراحی منظر (طراحی محیطی)، رویدادها و فعالیت‌ها، و امنیت و حفاظت از سایت به ترتیب وضعیت مطلوب‌تر را در ربع دوم (کار را خوب ادامه دهید) دارند. در ربع اول (اینجا تمرکز کنید)، شاخص برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری، شاخص امنیت و حفاظت از سایت و شاخص سرمایه‌گذاری و بازاریابی وضعیت پذیرفتنی‌تری از شاخص رویدادها و فعالیت‌ها دارند.

بنا بر نتایج به‌دست‌آمده، نخستین و مهم‌ترین اقدام برای گسترش گردشگری شبانه در بناهای تاریخی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری است، که برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه گردشگری باید به این امر اهتمام ورزند. همچنین، باید جامعه محلی، مسئولان، دست‌اندرکاران گردشگری و گردشگران را برای پذیرش برنامه‌های گشت‌های شبانه آماده کرد، که این موضوع باید از طریق آموزش‌های لازم و برنامه‌ریزی‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت تدوین شود. بعد امنیت و حفاظت از سایت شامل دو بخش امنیت و حفاظت فیزیکی (حفاظت از سایت و حفاظت از گردشگران) و امنیت روانی است. درخصوص تأمین امنیت فیزیکی گردشگران و حفاظت از سایت، می‌توان با به‌کارگیری نیروهای انسانی و سیستم‌های کنترل و ایجاد مسیرهای ایمن و مشخص‌شده امنیت را فراهم کرد. در بعد امنیت روانی، با ایجاد مسیرهای تعریف‌شده و نورپردازی‌های مناسب مسیرها، تابلوهای راهنمای مسیر، ارائه نقشه سایت و همچنین حضور نیروهای تحت عنوان پلیس گردشگری در سایت تاریخی می‌توان امنیت روانی را برای گردشگران و بازدیدکنندگان تأمین کرد. بعد خدمات و تسهیلات نیز دارای اهمیت بسیاری است. خدمات گردشگری شامل همه امکانات و تسهیلاتی است که در جهت برآوردن نیازها و خواسته‌های موردانتظار گردشگران از سوی ارائه‌دهندگان خدمات (سازمان‌ها، ادارات، ارگان‌ها، جامعه میزبان و...)

یا مجازی، آژانس‌های مسافرتی و...) می‌توان گردشگران داخلی و خارجی را جذب کرد.

نتایج به‌دست‌آمده با نتایج پژوهش‌های حاتمی‌نژاد و همکاران (2021)، اسعدی و عطائی اردستانی (2021)، بیطرف و همکاران (2021)، شهریار و فراهانی (2021)، نوری و همکاران (2020) و نجفی‌پور و ابراهیمی مجد (2019) مطابقت دارد. با توجه به یافته‌های نوری و همکاران (2020)، نورپردازی علاوه‌بر اینکه فعالیت‌های تزیینی است روش مؤثر در جذب گردشگران برای گذران اوقات فراغت در شب نیز هست و باعث افزایش زمان فعالیت‌ها، افزایش امنیت و توسعه گردشگری شبانه شهری می‌شود. این نتایج، به‌علت اشاره به نورپردازی‌های شبانه در منظرهای شهری و تاریخی که در بعد امنیت و طراحی منظر در سایت به آن اشاره شده است، با یافته‌های این پژوهش همخوانی دارد. نتایج حاصل از این پژوهش با نتایج پژوهش شهریار و فراهانی (2021) در ابعاد فعالیت‌ها و رویدادها، خدمات و تسهیلات همخوانی دارد.

پیشنهادهای کاربردی

- برنامه‌ریزی عملیاتی برای گسترش گردشگری شبانه و فراهم کردن شرایط حضور و بازدید شبانه گردشگران در مجموعه تخت جمشید؛
- ارزیابی آثار اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی فعالیت‌های شبانه در وضع موجود و پیش‌بینی آثار مذکور در صورت توسعه گردشگری شبانه در مجموعه تخت جمشید؛
- برگزاری رویدادهای مرتبط با گردشگری شبانه مختص به تخت جمشید؛
- دعوت از فعالان حوزه رسانه و شبکه‌های اجتماعی؛
- فرهنگ‌سازی در زمینه لزوم پرداختن به حیات شبانه و گردشگری در شب، به‌علت نوظهور بودن این نوع فعالیت در ایران و لزوم آموزش به جوامع محلی برای پذیرش گردشگران شبانه؛
- ارائه تسهیلات به افراد محلی و بومی در بخش گردشگری شبانه و تاریخی به‌منظور افزایش مشارکت جوامع محلی.

به گردشگران ارائه می‌شود تا رضایت آن‌ها جلب شود. برنامه‌ریزی برای خدمات گردشگری موجب تمرکز میان دو عنصر تقاضا (گردشگران) و عرضه (مراکز ارائه‌دهنده خدمات) می‌شود. بعد فعالیت‌ها و رویدادها، با ایجاد تعاریف جدید و انگیزه‌های متفاوت با قبل در راستای گسترش گردشگری و جذب گردشگران، در زمان‌هایی انجام پذیرد که گردشگری بناهای تاریخی بر اثر شرایط آب‌وهوایی و جغرافیایی با افول روبه‌رو می‌شود. همچنین، با توجه به ویژگی‌های منحصربه‌فرد و جذابیت‌هایی که بناهای تاریخی در شب دارند، می‌توانند با برنامه‌ریزی برای برگزاری رویدادهای متنوع و در زمان‌های خاص گردشگران را جذب کنند. هرچه این نوع رویدادها و فعالیت‌های مربوط به آن‌ها متنوع‌تر و جذاب‌تر باشند کشش بیشتر و در نتیجه حوزه نفوذ بسیار گسترده‌تری خواهند داشت. در بعد طراحی منظر، با ایجاد فضاهای جانبی و بازطراحی فضاهای الحاقی می‌توان جنبه‌های ناخوشایند و نامرتب بناهای تاریخی را پوشاند و با ایجاد نوعی شهرت برای بنای تاریخی موجب احیای غرور ساکنان و جامعه شد و تصویری ارزشمند را در ذهن گردشگران ایجاد کرد. این بعد نقش مهمی در میزان رضایت گروه‌های مختلف ایفا می‌نماید، به‌گونه‌ای که شرایط لازم را برای بازدیدهای شبانه یا بازدیدهای دوباره از بنا در شب فراهم می‌آورد. در این پژوهش، بعد سرمایه‌گذاری، بازاریابی و تبلیغات هرچند دارای عملکرد ضعیفی بوده‌اند اما از اهمیت بسیاری برخوردارند؛ بنابراین، پیش از پرداختن به این بعد، باید زیرساخت‌های لازم برای گسترش و اجرای گردشگری شبانه فراهم شود تا با توجه به ظرفیت‌های موجود در جهت بازاریابی و تبلیغات برای معرفی و کمک به توسعه گردشگری شبانه اقدام شود. این رویکرد، که بعد از فراهم‌سازی مقدمات لازم برای ایجاد ساختار مناسب در جهت توسعه گردشگری شبانه صورت می‌گیرد، به‌گونه‌ای است که با برطرف کردن مسائل می‌توان رضایتمندی مشتریان و متقاضیان سفرهای شبانه به بناهای تاریخی را فراهم کرد. این امر به وفاداری و جذب گردشگران جدید منجر خواهد شد. یکی از نیازهای ضروری فرایند بازاریابی تبلیغات مؤثر است. با استفاده از ابزارهای تبلیغاتی (حضوری، دهان‌به‌دهان، رسانه‌های داخلی و خارجی، ابزارهای الکترونیکی

منابع فارسی که معادل لاتین آن‌ها در فهرست منابع آمده است:

احمدی، محمدرضا (۱۳۹۹). نقش مسیرهای گردشگری شبانه در اقتصاد شهری (نمونه موردی: بافت تاریخی شیراز). پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، ۳(۱)، 41-52.
<https://www.magiran.com/p2122910>

اسعدی، یعقوب و عطائی اردستانی، طیبه السادات (۱۴۰۰). بررسی نقش هویت شهری در توسعه گردشگری با تأکید بر زندگی شبانه، مطالعه موردی: اصفهان. ششمین کنفرانس بین‌المللی گردشگری، فرهنگ و هنر. تفلیس گرجستان. <https://civilica.com/doc/1257286>

افتخاری، الهام، آزمون، رخساره و افتخاری، زهرا (۱۳۹۲). بررسی فضاها و ظرفیت‌های گردشگری شهر شیراز با تأکید بر گردشگری شبانه. گردشگری و چشم‌انداز آینده، ۴(۱)، ۱۱۱-۱۲۵. <https://www.magiran.com/p1848863>

بیطرف، آزاده، سعیده زراآبادی، زهراسادات و ذبیحی، حسین (۱۴۰۰). بازخوانی معیارهای سرزندگی در مکان‌های تاریخی با تأکید بر رهیافت گردشگری میراثی. مطالعات هنر اسلامی، ۸(۴۱)، ۱۲۳-۱۰۳. <https://doi.org/10.22034/ias.2020.218517.1180>

شهریاری، خدیجه و فراهانی، بنفشه (۱۴۰۰). شناسایی عوامل مؤثر بر گردشگری شبانه، مطالعه موردی: خیابان سی تیر تهران. دومین همایش ملی دستاوردهای نوین در مطالعات سبز؛ چالش‌ها و کاربردها. مؤسسه آموزش عالی مازیار. <https://civilica.com/doc/1615089>

جهانگیر، محمدحسین، مؤمنی، مرضیه و موسوی رینه، مهسا (۱۴۰۰). رتبه‌بندی چندشاخصه راهکارهای تقویت مشارکت عمومی در حفاظت از آثار تاریخی و میراث فرهنگی بر اساس الگوواره توسعه پایدار. اقتصاد و برنامه‌ریزی شهری، ۲(۲)، ۸۲ - ۷۵. <https://doi.org/10.22034/UE.2021.02.02.02>

حاتمی‌نژاد، حسین، حاتمی، احمد، صادقی، علیرضا، لطیفی، امید و اسمعیلی، جمیله (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی راهبردی زندگی شبانه در مراکز شهری (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران). فصلنامه

علمی توسعه پایدار محیط جغرافیایی، ۳(۵)، ۲۱۲ - ۱۹۳. <https://doi.org/10.52547/sdge.3.5.193>

داوری‌نژاد مقدم، مسعود (۱۴۰۰). حیات شبانه و نقش آن در توسعه گردشگری پایدار، نمونه موردی: منطقه ثامن مشهد. دومین کنفرانس بین‌المللی بیابان‌لوت بارویکرد گردشگری. دانشگاه سیستان و بلوچستان. <https://civilica.com/doc/1288164>

رهنمایی، محمدتقی، ملک‌نیا، محبوبه و جهانیان، منوچهر (۱۳۹۰). نقش محورهای فرهنگی و تاریخی منطقه ۱۲ در توسعه گردشگری شهر تهران. نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، ۳(۴)، ۱۰۱-۸۳. <https://www.magiran.com/p987181>

شیخ بیگلو، رعنا و سلطانی، زهرا (۱۳۹۸). مطلوبیت گردشگری شبانه شهری از دیدگاه گردشگران مطالعه موردی: گردشگران شهر شیراز. گردشگری شهری، ۶(۱)، ۸۵-۶۷. <https://doi.org/10.22059/jut.2018.257900.477>

ضرغام بروجنی، حمید و عزیزی، فاطمه (۱۳۹۷). ارزیابی عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری محوطه‌های باستانی - تاریخی (رویکرد فازی). تاریخ و فرهنگ، ۴۹(۲)، ۳۴ - ۹. <https://doi.org/10.22067/jhc.v49i2.73024>

قدیمی، درسا و کرامتی، غزال (۱۳۹۶). زندگی شبانه در کلان‌شهر با تأکید بر تأثیر عوامل فرهنگی بر فضای شهری (مطالعه موردی: مرکز فعالیت‌های نوین تهران). مطالعات محیطی هفت حصار، ۵(۲۰)، ۴۶-۳۱. <https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-428-fa.html>

مخلص، فرنوش (۱۴۰۱). گردشگری شبانه؛ اقدامی راهبردی یا نمایشی در مدیریت شهری؟. گردشگری فرهنگ، ۳(۱۰)، ۵۸-۵۵. <https://doi.org/10.22034/toc.2022.366416.1096>

مقدس‌سی جهرمی، زینب (۱۳۹۶). اهمیت و چگونگی حفاظت و نگهداری از آثار باستانی و ابنیه تاریخی، کنفرانس معماری و شهرسازی پژوهش‌های اسلامی و تاریخی ایران. <https://sid.ir/paper/895469/fa>

نجفی‌پور، امیرعباس و ابراهیمی مجید، سارا (۱۳۹۸). بررسی ظرفیت‌های توسعه گردشگری شبانه در ایران، مطالعه موردی: شیراز. چهارمین کنگره

- Eftekhari, A., Azmoun, R., & Eftekhari, Z. (2013). Investigating the spaces and capacities of tourism in Shiraz with emphasis on night tourism. *Quarterly Journal of Tourism and Future Perspectives*, 4(1), 111-125. <https://www.magiran.com/p1848863> [In Persian]
- Eldridge, A., & Roberts, M. (2022). Midlife, Diversification, and Inclusive Town Centers at Night. *City, Culture and Society*, 31(100485). <https://doi.org/10.1016/j.ccs.2022.100485>
- Evans, G. (2012). Hold back the Night: Nuit Blanche and All-night Events in Capital Cities. *Current Issues in Tourism*, 15(1-2), 35-49. <http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2011.634893>
- Ghadimi, D., & Keramati, G. (2017). Night life Design with Concentration in Effects of Cultural Factors in Urban Spaces. *Haft Hesar Environmental Studies*, 5(20), 31-46. <https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-428-fa.html> [In Persian]
- Gotham, K. F. (2005). Theorizing urban tourism: Producing, consuming, and contesting urban space. *Urban Studies*, 42(5-6), 863-874. <https://doi.org/10.1080/13604810500197020>
- Hataminejad, H., Hatami, A., Sadeghi, A., Latifi, A., & Esmaeili, J. (2021). Strategic planning of nightlife in urban centers Tehran (Case Study: Metropolitan Area 12). *Sustainable Development of Geographical Environment*, 3(5), 212-193. <https://doi.org/10.52547/sdge.3.5.193> [In Persian]
- Jahangir, M., Momeni, M., & Mousavi-Rineh, M. (2021). Multi attribute ranking of strategies regarding strengthening public participation to conserve historical remains and civilization heritages on the basis of sustainable development paradigm. *Urban Economics* بین‌المللی توسعه کشاورزی، منابع طبیعی، محیط زیست و گردشگری ایران. تبریز. <https://civilica.com/doc/973053>
- نوری، امید، نوری، علیرضا و اعلم صمیمی، مسعود. های نورپردازی در توسعه (۱۳۹۹). نقش پروژه گردشگری شبانه شهری (منطقه ثامن شهر مشهد). <https://sid.ir/paper/526059/fa>، (پیاپی ۵۵)، ۱۶۱-۱۷۲.
- Ahmadi, M. (2020). The role of night tourism routes in urban economy (case study: Shiraz historical context). *Tourism Research and Sustainable Development Journal*, 3(1), 41-52. <https://www.magiran.com/p2122910> [In Persian]
- Asadi, Y., & Ataei Ardestani, T. (2021). Investigating the role of urban identity in tourism development with emphasis on nightlife, case study: Isfahan. *The Sixth International Conference on Tourism, Culture and Art. Tbilisi, Georgia*. <https://civilica.com/doc/1257286/> [In Persian]
- Bianchini, F. (1995). Night Cultures, Night Economies. *Planning Practice & Research*, 10(2), 121-126. <https://doi.org/10.1080/02697459550036667>
- Bitaraf, A., Saeedeh Zarabadi, Z. S., & Zabihi, H. (2021). Rereading the Criteria of Vitality in Historical Places with Emphasis on the Approach of Heritage Tourism. *Islamic Art*, 18(41), 103-123. <https://doi.org/10.22034/ias.2020.218517.1180> [In Persian]
- Davari-Nejad Moghadam, M. (2021). Nightlife and its role in sustainable tourism development, case study: Samen region of Mashhad. *Second International Conference on Lut Desert with a Tourism Approach. University of Sistan and Baluchestan*. <https://civilica.com/doc/1288164/> [In Persian]

- Najafipour, A., & Ebrahimi Majd, S. (2019). Investigating the potential for developing night tourism in Iran, case study: Shiraz. *The Fourth International Congress on Agricultural Development, Natural Resources, Environment and Tourism of Iran. Tabriz*. <https://civilica.com/doc/973053/> [In Persian]
- Ngesan, M. R., & Abdul Karim, H. (2012). Impact of Night Commercial Activities Towards Quality of Life of Urban Residents. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 35, 546-555. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.02.121>
- Ngesan, M. R., Abdul Karim, H., & Zubir, S. S. (2013). Image of Urban Public Park During Nighttime in Relation to Place Identity. AMER International Conference on Quality of Life, Holiday Villa Beach Resort and Spa, Langkawi, Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 101, 328-337. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.07.207>
- Nouri, A., Nouri, A., & A'lam Samimi, M. (2019). The role of lighting projects in the development of urban night tourism (Case study: Samen area of Mashhad city). *Shabak*, 6(4), 161-172. <https://sid.ir/paper/526059/fa> [In Persian]
- Parkes, D., & Thrift, N. (1980). *Times, Spaces, and Places: A Chronogeographic Perspective*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Qin, G., Meizhen, L., Jin-hua, M., & Jun-lei, Z. (2011). The Development of Urban Night Tourism Based on the Nightscape Lighting Projects--a Case Study of Guangzhou, Energy Procedia, 5, 477-481. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2011.03.083>
- Rahnamaee, M., Maleknia, M., & Jahanian, M. (2011). The role of cultural & historical axes of 12 region in tourism development and Planning, 2(2), 82-75. <https://doi.org/10.22034/UE.2021.02.02.02> [In Persian]
- Khorsand, R., Alalhesabi, M., & Kheyroddin, R. (2020). Redefining the Concept of the 24-Hour City and City Nightlife for Holy Cities, with the Use of Islamic Instructions: A Case Study of the Holy City of Karbala. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. ۶۷۱, No. ۱, p. ۰۱۲۱۱۶). IOP Publishing. <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/671/1/012116>.
- Kitcharoen K. (2004). The importance-performance analysis of service quality in administrative department of private universities in Thailand. *ABAC journal*, 24(3), 20-46. <http://www.assumptionjournal.au.edu/index.php/abacjournal/article/view/623>
- Lai, I. K. W., & Hitchcock, M. (2015). Importance-performance analysis in tourism: A framework for researchers. *Tourism management*, 48, 242-267. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.11.008>
- Leiper, N. (2004). *Tourism Management*. 3rd. Pearson Education Australi.
- Moghaddasi Jahromi, Z. (2017). The importance and methods of protecting and maintaining ancient monuments and historical buildings. *Iranian Islamic and Historical Research Architecture and Urban Planning Conference*. <https://sid.ir/paper/895469/fa> [In Persian]
- Mokhles, F. (2022). Night tourism; a strategic or demonstration measure in urban management?. *Journal of Cultural Tourism*, 3(10), 58-55. <https://doi.org/10.22034/toc.2022.366416.1096> [In Persian]

- Case for A Holistic Approach to Licensing. *ESLJ*, 18, 1. <https://doi.org/10.16997/eslj.245>
- Shaykh-Baygloo, R., & Soltani, Z. (2019). Desirability of Urban Night Tourism from Tourists' Viewpoint Case Study: Shiraz City Tourists. *Urban tourism*, 6(1), 67-85. <https://doi.org/10.22059/jut.2018.257900.477> [In Persian]
- Su, M. M., & Wall, G. (2014). Understanding heritage tourism: Perspectives from conservation and heritage management. *Journal of Heritage Tourism*, 9(1), 18-28. <https://doi.org/10.1080/10941665.2011.539392>
- Taplin, R. H. (2012). Competitive importance-performance analysis of an Australian wildlife park. *Tourism Management*, 33(1), 29-37, available at: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.06.002>
- Zargham Borujeni, H., & Azizi, F. (2017). Evaluation of factors affecting tourism development of archaeological-historical sites (fuzzy approach). *Journal of History and Culture*, 49(2), 34-9. <https://doi.org/10.22067/jhc.v49i2.73024> [In Persian]
- in Tehran. *Quarterly Journal of Human Geography*, 3(4), 83-101. <https://www.magiran.com/p987181> [In Persian].
- Sari, S. R., Hilmy, M. F., Werdiningsih, H., & Hendro, E. P. (2021). The Development of Historic Tourism Strategies Based on Millennial Preferences: A Case Study of Semarang, Indonesia. *Millennial Asia*, 13(2), 360-375. <https://doi.org/10.1177/09763996211003397>
- Shahriari, K., & Farahani, B. (2021). Identifying the factors affecting night tourism: A case study of Si-Tir Street, Tehran. *The second national conference of new achievements in green studies; Challenges and applications*. Maziyar Institute of Higher Education. <https://civilica.com/doc/1615089>
- Richards, G., & Wilson, J. (2006). Developing creativity in tourist experiences: A solution to the serial reproduction of culture? *Tourism Management*, 27(6), 1209-1223. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2005.06.002>
- Roberts, M., & Eldridge, A. (2012). *Planning the Night-Time City*. Routledge, Abingdon. <https://doi.org/10.4324/9780203609064>
- Roberts, M., Eldridge, A., Osborn, G., & Flacks, S. (2020). The Night and Cultural Benefit: The